

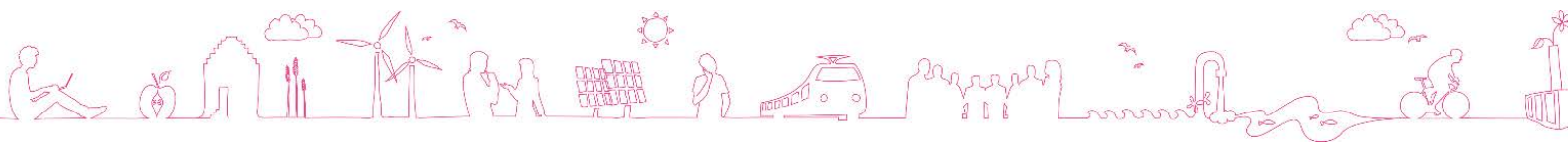

Policy brief: Waardeoriëntaties in het Nederlandse voedselsysteem

Patrick Huntjens, Noelle Aarts, Adrian Rinscheid

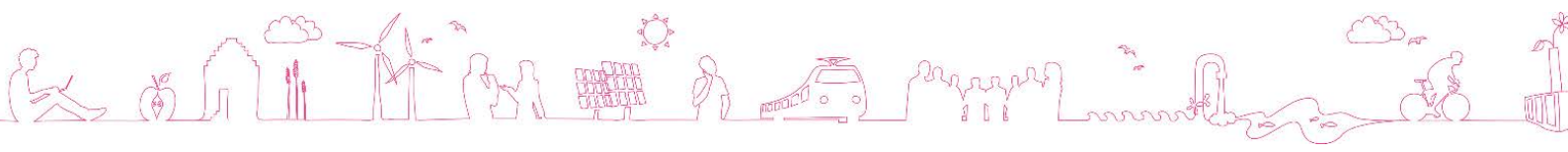
Een publicatie van de Participatietafel Voedseltransitie (PTV), onderdeel van het landelijke programma DuurzaamDoor

17 Oktober, 2024

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Aanpak.....	3
3. Belangrijkste Bevindingen.....	5
3.1 Noodzaak van verandering breed gedragen	5
3.2 Belangrijkste uitdagingen	5
3.3 Persoonlijke waardeoriëntaties.....	6
3.4 Organisatie-waarden.....	7
3.5 Waardencoalities.....	7
3.6 Voedselsysteemwaarden en sturende principes	8
3.7 Beleidsvoorkeuren.....	9
4. Conclusies & aanbevelingen.....	10
Toegang tot het volledige onderzoeksrapport.....	11
Referenties	11

1. Inleiding

In deze beleidssamenvatting geven we een overzicht van de belangrijkste bevindingen uit onze studie naar waardeoriëntaties in het Nederlandse voedselsysteem, uitgevoerd in opdracht van Participatietafel Voedseltransitie (PTV), onderdeel van het landelijke Programma DuurzaamDoor.

Waarden zijn algemene principes, overtuigingen en drijfveren die richting geven aan handelen. Hierbij kan een onderscheid gemaakt worden tussen waarden op persoonlijk, organisatorisch en systeemniveau. Waarden zijn vaak complex, meervoudig en context-afhankelijk. Dit maakt het lastig om rekening mee te houden bij sturing op transities, terwijl het duidelijk is dat waarden een belangrijke rol spelen bij transities. Daarom hebben we dit onderzoek uitgevoerd.

Het doel van deze studie is om de onderliggende waarden te begrijpen die het gedrag en de beslissingen sturen van belanghebbenden binnen het Nederlandse voedselsysteem. In onze studie maken we gebruik van theoretische benaderingen van waarden uit de sociale wetenschappen, met name vanuit milieupsychologie.¹

De centrale vragen van het onderzoek luiden:

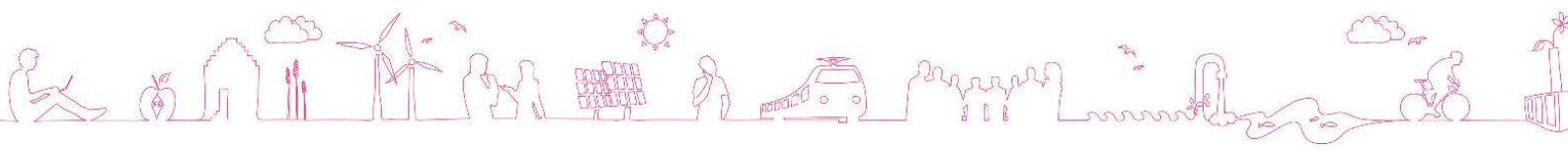
1. Wat zijn de kernwaarden van belanghebbenden bij het Nederlandse voedselsysteem?
2. Hoe beïnvloeden deze waarden hun perspectieven op de noodzakelijke transformaties voor een duurzame toekomst?
3. In hoeverre vormen de belanghebbenden van het Nederlandse voedselsysteem waardencoalities?
4. Hoe beïnvloeden deze waarden het gedrag, de beslissingen en de steun voor verschillende beleidsmaatregelen?

2. Aanpak

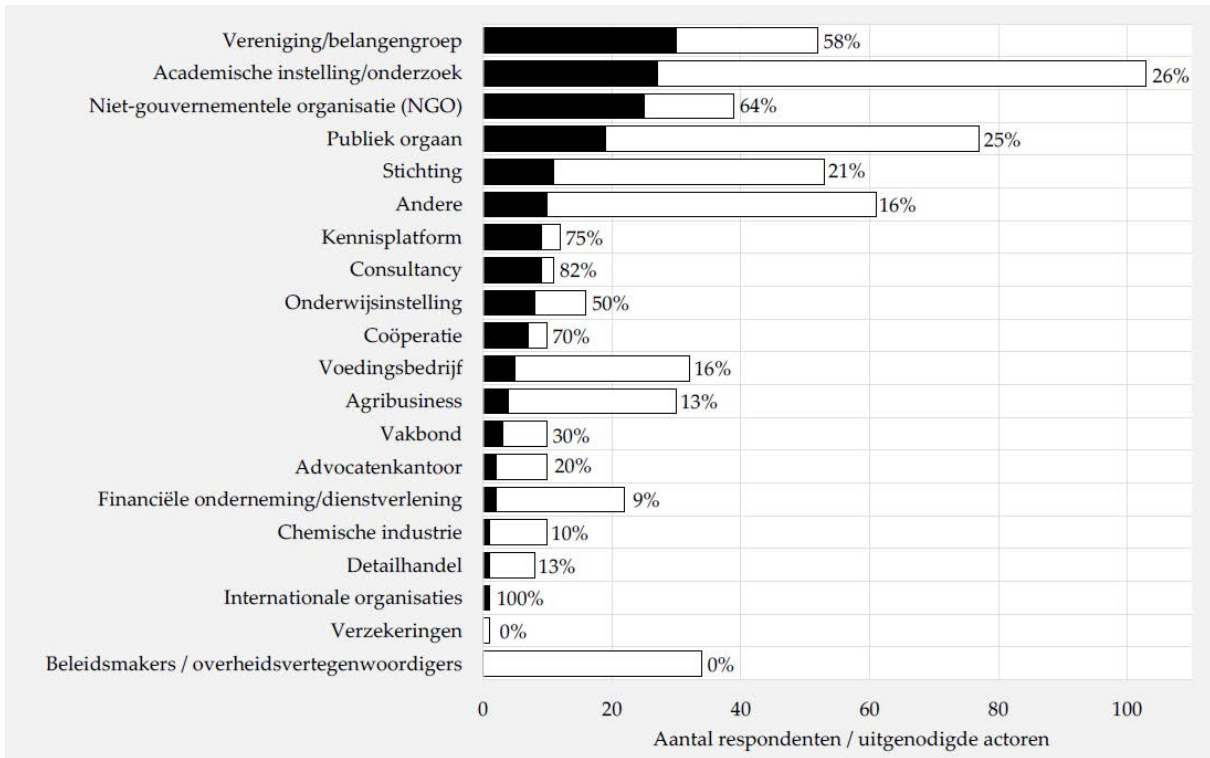
Het onderzoeksteam heeft aan de hand van literatuur een gedetailleerde enquête ontwikkeld. Deze enquête is uitgestuurd naar belanghebbenden in het Nederlandse voedselsysteem, waaronder boeren, ketenpartijen, industrievertegenwoordigers, publieke instellingen, beleidsmakers, maatschappelijke organisaties, onderzoekers, adviesbureaus en anderen. De enquête is ingevuld door 174 respondenten.

Afbeelding 1 laat de deelname per actor-categorie zien, en in afbeelding 2 staat de deelname per werkveld van de organisaties van respondenten. Op basis van de resultaten van de enquête is de verspreiding onderzocht van individuele, organisatorische en systeemwaarden in het Nederlandse voedselsysteem. Tevens is

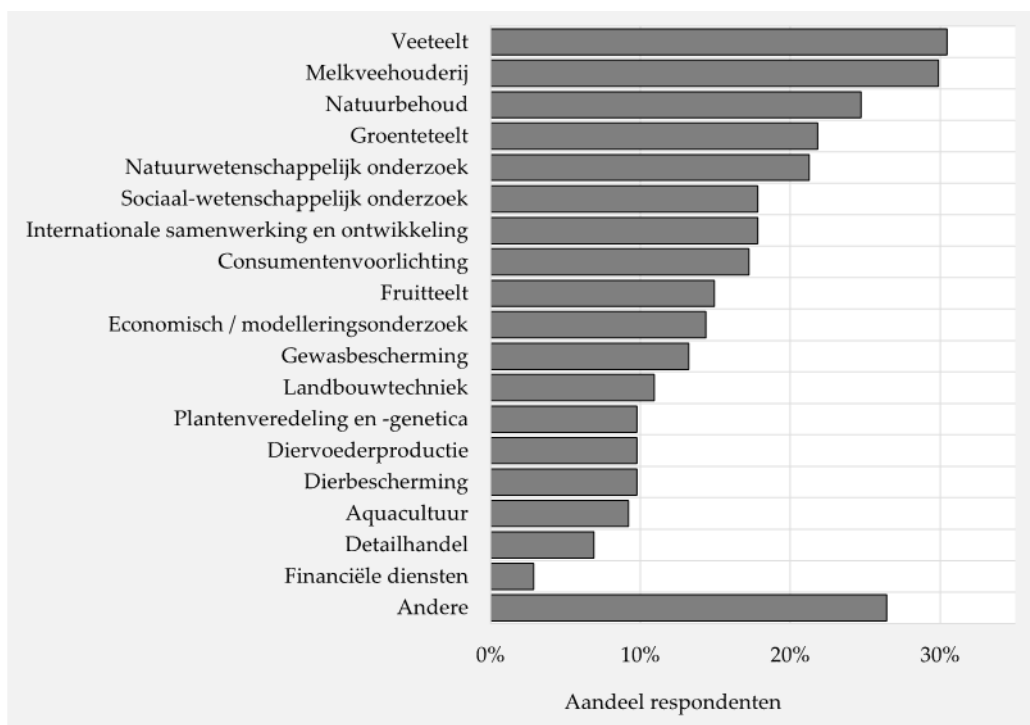
¹ Steg & Groot (2012), Steg et al (2014), Bouman et al (2021), Anderson et al (2022), Pascual et al (2023)

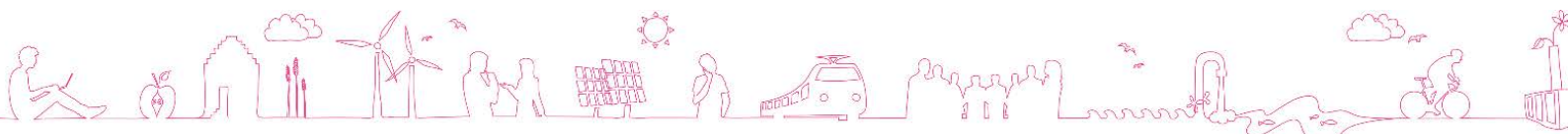
onderzocht hoe deze waarden verband houden met opvattingen van belanghebbenden over noodzakelijke transformatieve veranderingen.

Afbeelding 1 – Deelname per actor-categorie

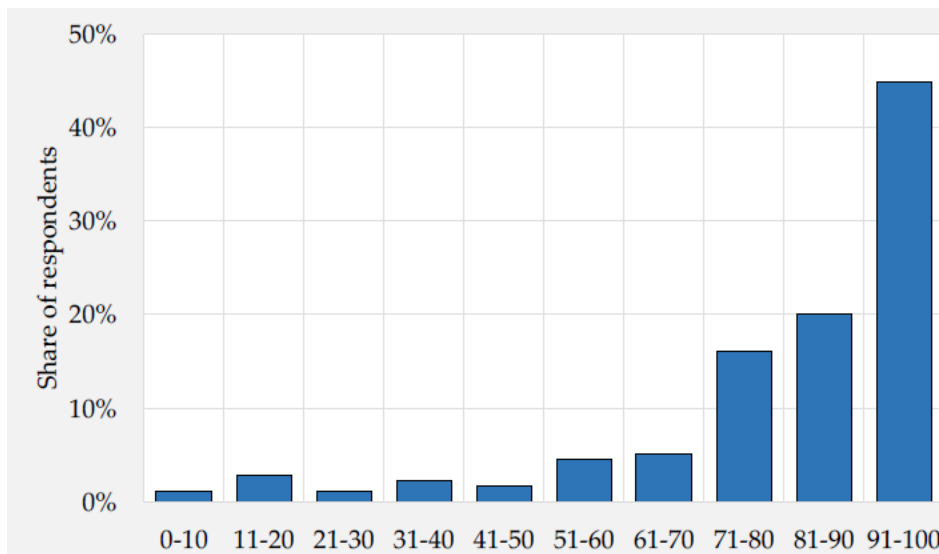
Afbeelding 2: Werkvelden van de organisaties van respondenten.

3. Belangrijkste Bevindingen

3.1 Noodzaak van verandering breed gedragen

Tegen de achtergrond van milieu- en andere uitdagingen geeft de meerderheid van de respondenten aan dat ingrijpende veranderingen nodig zijn in het Nederlandse voedselsysteem (zie afbeelding 3). Zonder in detail te treden over het soort veranderingen dat nodig wordt geacht, suggereren deze cijfers dat er een duidelijk bewustzijn is onder belanghebbenden dat de status quo van het Nederlandse voedselsysteem niet langer acceptabel is.

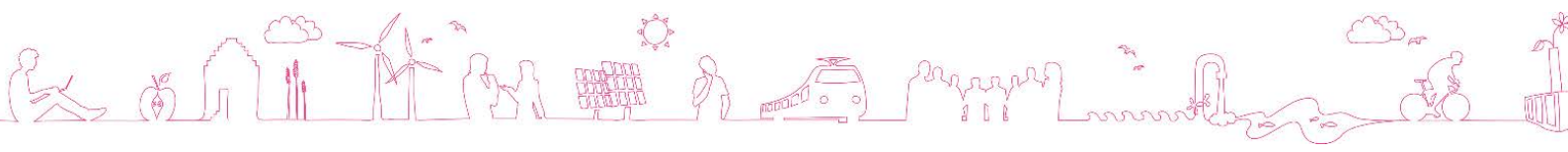
Afbeelding 3 – Waargenomen noodzaak tot verandering

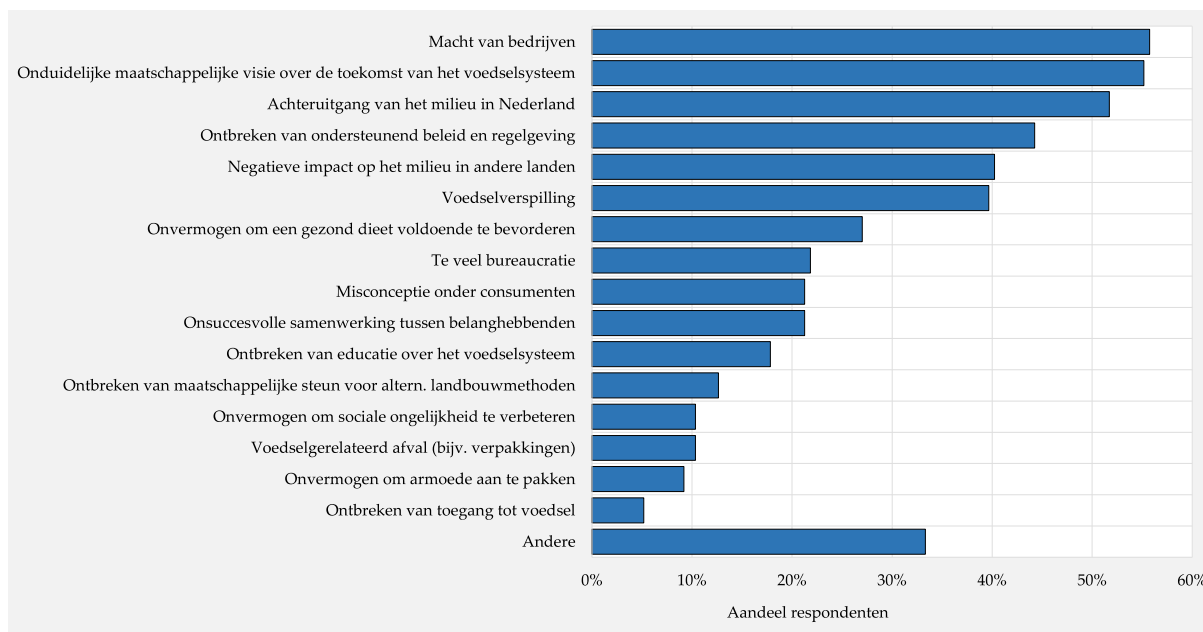
3.2 Belangrijkste uitdagingen

Op de vraag wat de belangrijkste uitdagingen in het huidige voedselsysteem komen drie uitdagingen prominent naar voren (zie afbeelding 4). In de eerste plaats gaf ruim de helft van de deelnemende belanghebbenden (56%) te kennen dat de macht van grote bedrijven een belangrijke uitdaging is. De uitdaging is om de macht binnen het systeem anders en eerlijker te verdelen.

Daarnaast wees 55% van de respondenten op het ontbreken van een duidelijke maatschappelijke visie op de toekomst van het voedselsysteem. Hieraan gerelateerd noemde 44% van de respondenten het gebrek aan ondersteunend beleid en regelgeving.

Ten derde benadrukte 52% van de respondenten de noodzaak om de achteruitgang van de kwaliteit van onze leefomgeving aan te pakken. Interessant is dat 40% van de respondenten de negatieve milieueffecten van ons landbouwsysteem in andere landen benadrukten.

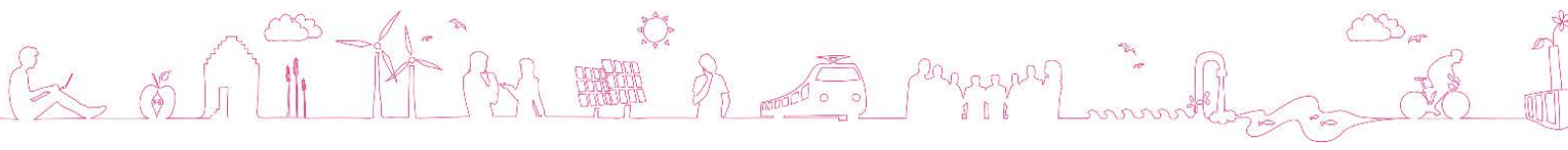

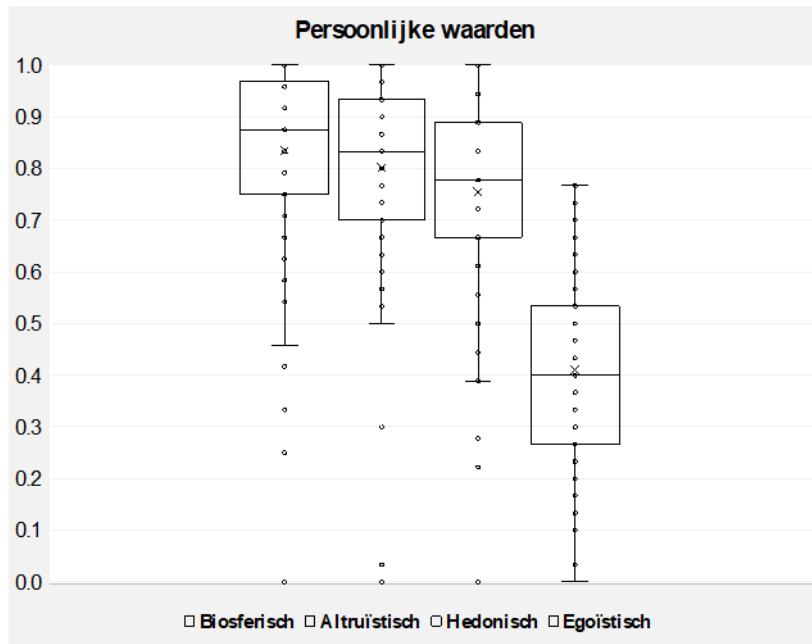

Afbeelding 4: Frequenties – Uitdagingen in het Nederlandse voedselsysteem

3.3 Persoonlijke waardeoriëntaties

In de survey is gevraagd welke persoonlijke waarden een rol spelen in de dagelijkse praktijk (zie afbeelding 5). Van de respondenten onderschrijft 83 procent een biosferische waardenset, wat kortweg betekent dat je natuur belangrijk vindt. 80 procent baseert zich ook op een altruïstische waardenset, waarin de zorg voor de sociale leefomgeving en het collectieve belang centraal staat. 75 procent erkent dat de dagelijkse keuzes worden beïnvloed door hedonistische waarden, en 40 procent onderschrijft een egoïstische waardenset. Deze hedonistische en egoïstische neigingen staan milieubewuste keuzes vaak in de weg. Dat komt bijvoorbeeld omdat supermarkten hun marketing richten op een hedonistische waardenset, oftewel, wat geeft nú een goed gevoel of is gewoon lekker en betaalbaar? Dat is een belangrijk inzicht om rekening mee te houden bij pogingen om het voedselsysteem te verduurzamen, waarbij de vraag gesteld kan worden hoe biosferische en altruïstische waardensets (beter) geactiveerd kunnen worden ten behoeve van gedragsverandering.

Afbeelding 5: Prevalentie van persoonlijke waarden onder individuele belanghebbenden

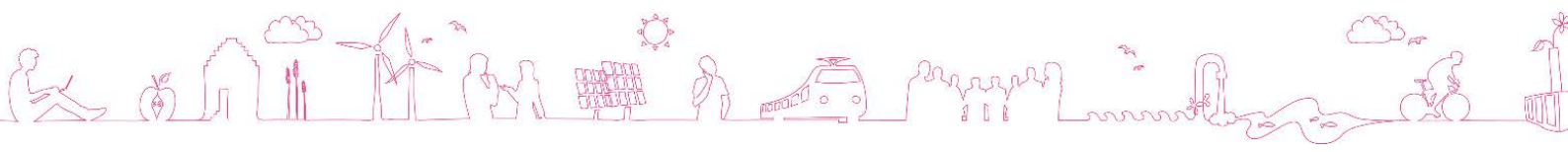
3.4 Organisatie-waarden

Naast individuele waarden zijn ook waarden op organisatieniveau van belang. Op organisatieniveau is er een vergelijkbaar beeld als op persoonlijk niveau, met als nuance dat egoïstische oriëntaties een iets belangrijkere rol te spelen op organisatieniveau, aangezien respondenten een hogere relevantie toekenden aan kenmerken als invloed, rijkdom en autoriteit in de context van hun organisatie dan op persoonlijk niveau. De uitdaging is dus om besluitvormingscontexten te creëren die egoïstische oriëntaties vermijden.

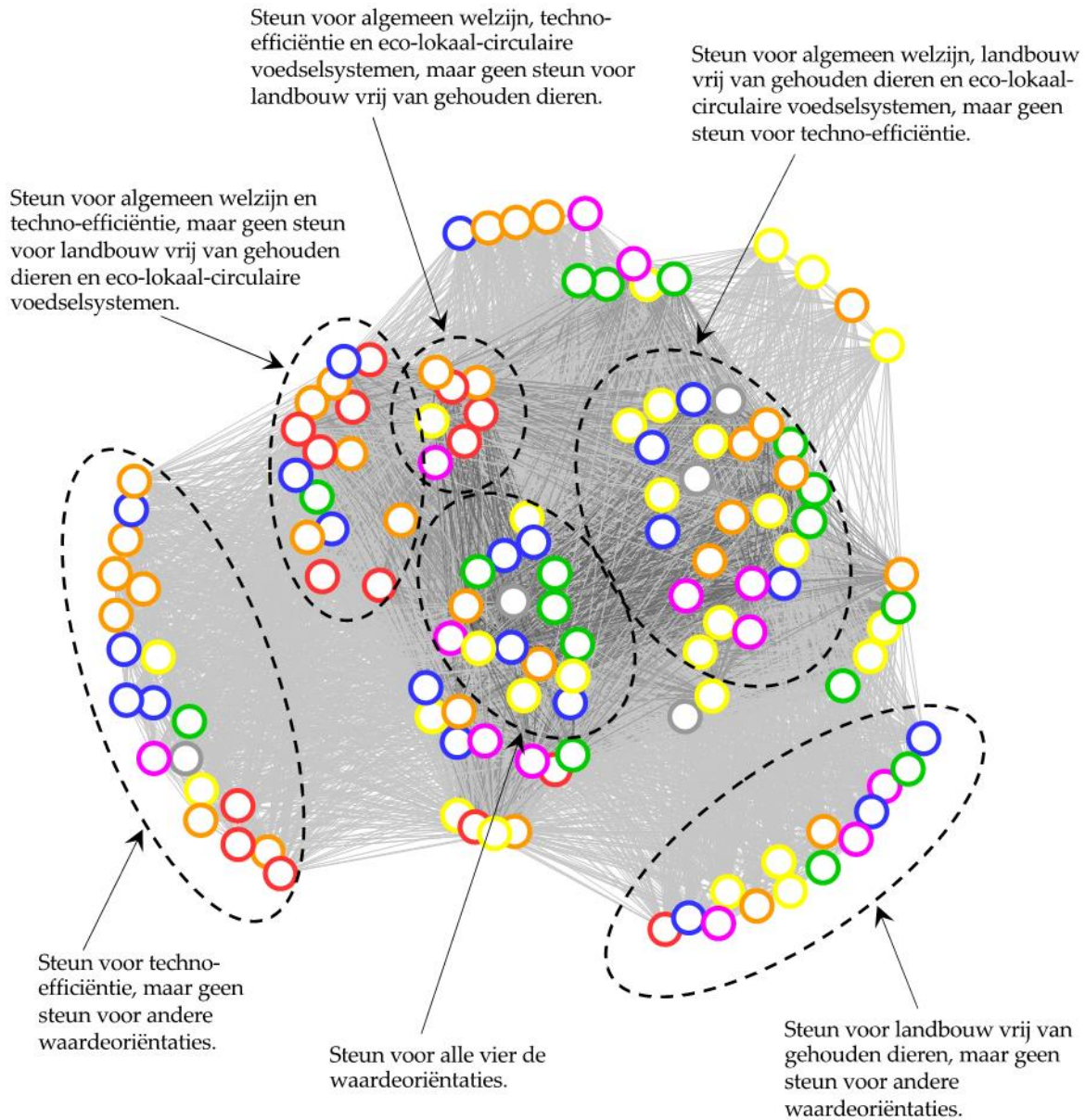
3.5 Waardencoalities

Middels de survey hebben we onderzocht in hoeverre organisaties bepaalde waarden van het voedselsysteem delen. Hiervoor gebruiken we de term waardencoalities: een gedeeld waardensysteem dat aan de basis ligt van het handelen van professionals in een bepaald beleidsterrein. Afbeelding 6 geeft een illustratie van de diversiteit in waardencoalities in het Nederlandse voedselsysteem. Uit de survey volgen een aantal belangrijke bevindingen:

- 1) organisaties die twee of meer waardenoriëntaties onderschrijven, kunnen worden beschouwd als actoren die polarisatie kunnen overbruggen;
- 2) Waardenoriëntaties die de nadruk leggen op publiek welzijn of eco-lokaal-circulaire waarden zijn het meest samenhangend omdat ze de neiging hebben om samen te smelten met andere waardeoriëntaties. Beide waardeoriëntaties werden door respondenten het sterkst onderschreven op zowel individueel als organisatieniveau. Daarom kunnen deze twee oriëntaties worden beschouwd als de

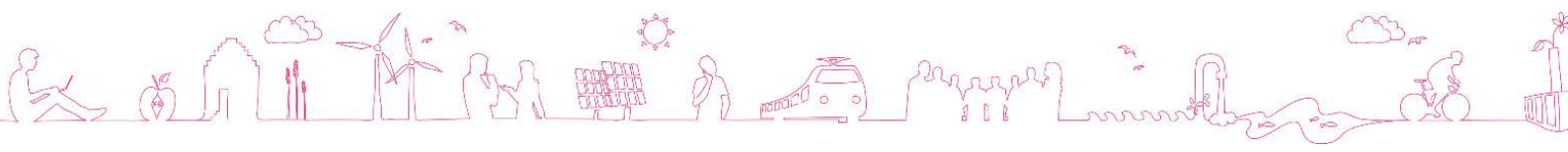
'lijm' die verschillende waardencoalities bij elkaar kan brengen, bijvoorbeeld bij de ontwikkeling van een gezamenlijke visie op het voedselsysteem.

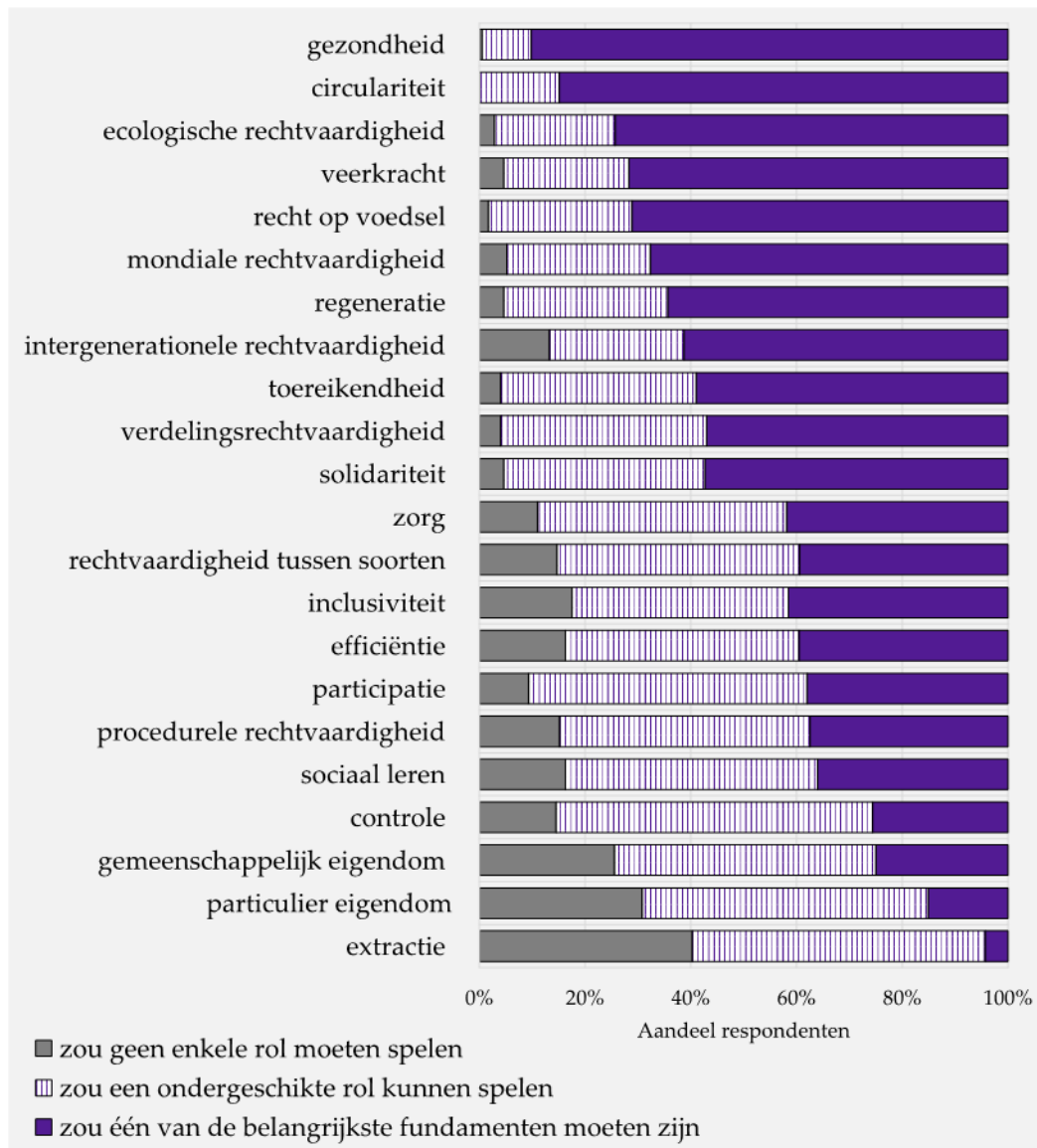

Afbeelding 6: De diversiteit van waardencoalities. De kleur van de knooppunten in het netwerk komt als volgt overeen met de actortypen: Blauw = onderzoek & onderwijs; paars = publieke sector; rood = private sector; oranje = belangengroepen & expertorganisaties; geel = NGO's & coöperaties; groen = adviesbureaus & stichtingen; grijs = overig.

3.6 Voedselsysteemwaarden en sturende principes

Dit onderdeel van onze analyse gaat over "systeemwaarden", die in de academische literatuur vaak worden omschreven als sturende *principes*. De top 6 systeemwaarden/sturende principes zijn: gezondheid, circulariteit, ecologische en mondiale rechtvaardigheid, veerkracht, recht op voedsel en regeneratieve (herstellende landbouw). Een volledig overzicht staat in afbeelding 7.

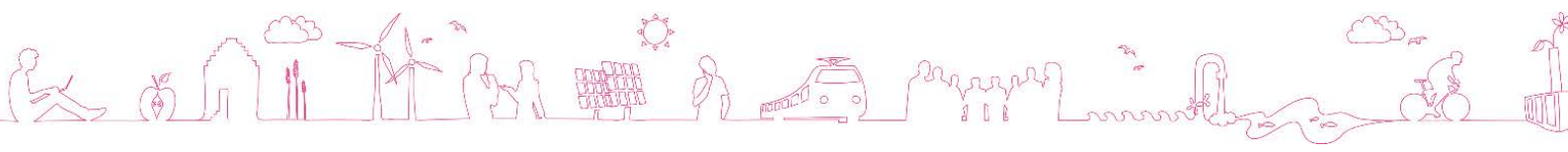

Afbeelding 7: Mate waarin de principes voor een toekomstig duurzaam voedselsysteem worden gesteund.

3.7 Beleidsvoorkeuren

Als laatste onderdeel van onze analyse hebben we onderzocht in hoeverre belanghebbenden steun geven aan verschillende beleidsvoorstellen die gericht zijn op het bevorderen van duurzaamheid in het voedselsysteem. Hieruit blijkt het volgende:

1. 85% van respondenten is voor invoering van programma om boeren te helpen om over te stappen op extensieve landbouwmethoden;
2. 79% is voor de invoer van een wettelijk bindend voedsel etiket dat CO2-footprint weergeeft;
3. 79% is voor een stimuleringsprogramma voor de ondersteuning van maatschappelijke initiatieven;
4. 70% is voor een CO2-heffing op voedsel en voedselproducten;

5. 55% is voor de invoering van een programma om veehouders te betalen om de sector te verlaten (oftewel: een uitkoopregeling);
6. 53% is voor subsidies voor de productie van vleesalternatieven

4. Conclusies & aanbevelingen

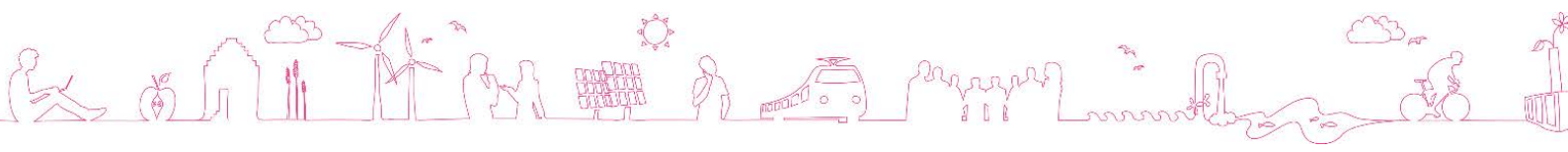
De inzichten die voortvloeien uit dit onderzoek bieden een gefundeerd begrip van hoe waarden onder belanghebbenden kunnen bijdragen aan de transformatie naar een duurzamer voedselsysteem. De waardeoriëntaties van belanghebbenden helpen verklaren in hoeverre zij verandering in het voedselsysteem noodzakelijk vinden en in welke mate zij steun geven aan overheidsbeleid gericht op een duurzaam voedselsysteem. Deze analyse biedt een routekaart voor het benutten van de waarden van belanghebbenden om systemische verandering richting een duurzaam voedselsysteem te bevorderen.

Op basis van onze analyse komen we tot de volgende aanbevelingen:

- **Stimuleren van waardencoalities:** organisaties met gedeelde waarden kunnen worden benut om gezamenlijke actie voor systeemverandering te stimuleren.
- **Bevordering van altruïstische en biosferische waardeoriëntaties:** Het bevorderen van een gedeelde waardenbasis onder belanghebbenden is cruciaal voor een succesvolle transformatie van het Nederlandse voedselsysteem. Het is raadzaam zich te richten op het creëren van omstandigheden die deze waardeoriëntaties activeren en ondersteunen.
- **Creëren van stimulerende contexten:** Creëer omgevingen die de uitdrukking van waarden ondersteunen die duurzaamheid bevorderen.
- **Focus op waarden ten behoeve van lange-termijn ontwikkelingen:** Pak onderliggende waardesystemen aan in plaats van enkel te focussen op observeerbaar gedrag.
- **Stimuleer samenwerking:** Bouw en ondersteun coalities rond gedeelde waarden om collectieve actie naar een duurzamer voedselsysteem te bevorderen.
- **Maak gebruik van transformatieve visies en waardengedreven transitiebenaderingen die gestoeld zijn op een gedeelde waardenbasis van altruïstische en biosferische waardeoriëntaties:** Een voorbeeld hiervan is het Natuurlijk Sociaal Contract (ook bekend als Eco-Sociaal Contract) en de bijbehorende transitiebloem-aanpak (TBA) als waardengedreven transitiebenadering.² Deze transformatieve en actiegerichte visie is reeds uitgewerkt voor het Nederlandse voedselsysteem op verschillende schaalniveaus, inclusief mogelijke transformatieve paden³, als onderdeel van het NWA programma Transitie naar een Duurzaam Voedselsysteem (NWA-TDV) De Transitiebloem-aanpak (TBA) neemt een gedeelde waardenbasis als startpunt voor het vormgeven van transformatieve

² Huntjens (2021), UNRISD (2022), Huntjens & Kemp (2022), Gough 2022; Bogert et al. 2022; Kempf and Hujo 2022; Krause et al. 2022; Huntjens et al (2024)

³ Huntjens et al., (2024a); Huntjens et al. (2024b)

verandering en handelingsperspectief. Hierbij zijn altruïstische en biosferische waarden niet slechts abstracte idealen, maar praktische en gedeelde waarden die richting kunnen geven aan beleid, culturele praktijken en inter-organisatorische relaties.

Toegang tot het volledige onderzoeksrapport

Voor een gedetailleerde lezing is het volledige onderzoeksrapport via deze link beschikbaar: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4975442

Er volgt een wetenschappelijke publicatie met de volgende referentie:

Rinscheid, A., Huntjens, P., Aarts, N. (2024, in press) **Do stakeholders' values converge with the dominant food system paradigm? An empirical examination of values for transformative change in the Netherlands**. In: Sustainability: Science, Practice, and Policy (in press)

Referenties

Anderson, C. B., Athayde, S., Raymond, C. M., Vatn, A., Arias-Arévalo, P., Gould, R. K., ... Cantú-Fernández, M. (2022). Chapter 2: Conceptualizing the diverse values of nature and their contributions to people. In P. Balvanera, U. Pascual, M. Christie, B. Baptiste, & D. González-Jiménez (Eds.), *Methodological Assessment Report on the Diverse Values and Valuation of Nature of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services* (pp. 1–125). Retrieved from <https://zenodo.org/record/7154713>

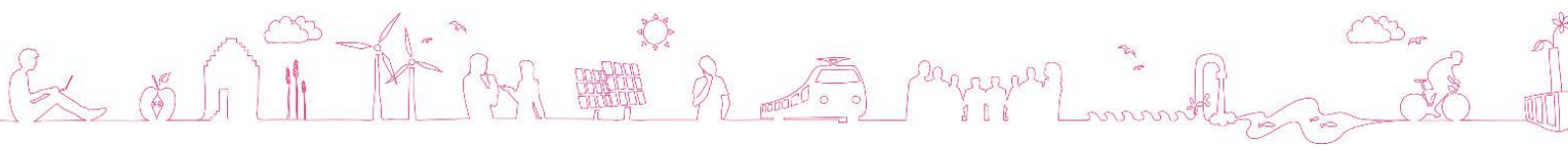
Bogert, J. M., Eilers, J., Lewandowsky, S., Balgopal, M. M., & Harvey, J. A. (2022). Reviewing the relationship between neoliberal societies and nature: implications of the industrialized dominant social paradigm for a sustainable future. *Ecology and society: a journal of integrative science for resilience and sustainability*, 27(2).

Bouman, T., van der Werff, E., Perlaviciute, G., & Steg, L. (2021). Environmental values and identities at the personal and group level. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 42, 47–53.

Gough, I. (2022). Two scenarios for sustainable welfare: A framework for an eco-social contract. *Social Policy and Society*, 21(3), 460-472.

Huntjens, P. (2021) *Towards a Natural Social Contract: Transformative Social-Ecological Innovation for a Sustainable, Healthy and Just Society*. Springer (Heidelberg), March 2021, 221 pages.

Huntjens, P. and Kemp, R., (2022) The importance of a Natural Social Contract and co-evolutionary governance for sustainability transitions. *Sustainability*, 14(5), p.2976. Open Access: <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/5/2976>

Huntjens, P., Herkrath, M., Brouwer, D. (2024a) Gebiedsgerichte aanpak & Landschap-inclusieve Kringlooplandbouw Midden-Delfland op basis van Transitiebloem-aanpak. Hogeschool Inholland, Delft, April 2024

Huntjens, P.; Rinscheid, A.; Kemp, R.; Van Helvoirt, B.; Aarts, N.; Visseren-Hamakers, I.; van Veen, A.; Hassink, J. (2024b) The Transformation Flower Approach for Leveraging Change Towards Multiple Value Creation and Institutional Change. Preprints 2024

Kempf, I., & Hujo, K. (2022). Why recent crises and SDG implementation demand a new eco-social contract. *Financial Crises, Poverty and Environmental Sustainability: Challenges in the Context of the SDGs and Covid-19 Recovery*, 171-186.

Krause, D., Stevis, D., Hujo, K., & Morena, E. (2022). Just transitions for a new eco-social contract: analysing the relations between welfare regimes and transition pathways. *Transfer: European Review of Labour and Research*, 28(3), 367-382.

Pascual, U., Balvanera, P., Anderson, C. B., Chaplin-Kramer, R., Christie, M., González-Jiménez, D., ... Zent, E. (2023). Diverse values of nature for sustainability. *Nature*, 620(7975), 813–823. <https://doi.org/10.1038/s41586-023-06406-9>

Steg, L., & Groot, J. I. M. de. (2012). Environmental values. In S. D. Clayton (Ed.), *The Oxford handbook of environmental and conservation psychology* (pp. 81–92). <https://doi.org/10.4324/9780203495452>

Steg, L., Perlaviciute, G., van der Werff, E., & Lurvink, J. (2014). The Significance of Hedonic Values for Environmentally Relevant Attitudes, Preferences, and Actions. *Environment and Behavior*, 46(2), 163–192.

UNRISD (2022) *Overcoming Inequalities: Towards a New Eco-social Contract* - New York : United Nations, 2022 - 100 p. - ISBN: 9789210021609 - Permalink: <http://digital.casalini.it/9789210021609> - Casalini id: 5368484

